

Albino Rimkos socialinės ekonominės nuostatos nagrinėjant agrarinius klausimus

Stanislovas Algimantas Martišius

*Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas,
Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra,
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius,
el. paštas: stanislovas.martišius@ef.vu.lt*

Lietuvos socialinės ekonominės minties istorijoje reikšmingą vietą užima akademikas profesorius Albinas Rimka (1886–1944). Jo mokslinis palikimas gana įvairus, bet mažai nagrinėtas. Minint akademiko gimimo 110-ąsias metines, Lietuvos mokslų akademijos, Lietuvos banko, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetų pastangomis buvo suorganizuota mokslinė konferencija ir išleista knygelė [1]. Kaip valstietijos ideologas A. Rimka apibūdinamas V. Lukoševičiaus parašytoje studijoje [4: 149–225]. Tačiau niekur neišryškintas A. Rimkos požiūris į tuo metu vyravusių socialinių ekonominių ideologijų turinį ir raidą, neparodyta akademiko požiūrių agrariniu klausimu evoliucija, neapibūdinta jo ekonomikos mokslo samprata.

Straipsnyje mėginama apibūdinti prof. A. Rimkos požiūrį evoliuciją nagrinėjant agrarinius, pirmiausia, žemės reformos klausimus. Nustatyta, kad A. Rimka, būdamas nuoseklus demokratijos ideologas, visada ūkinius klausimus siūlė spręsti vadovaujantis ekonomiškumo principu: visos reformos turi būti vedamos taip, kad jų įgyvendinimas duotų kuo didesnį socialinį produktą, būtų kuo teisingesnis, visuomenei naudingesnis. Demokratija turi suponuoti socialinės ekonominės santvarkos linkmę.

Tyrimo rezultatai leidžia suformuluoti šiuos bendruosius A. Rimkos socialinius ekonominius principus: 1) žemė valdoma ir naudojama privatinės nuosavybės teisėmis; 2) įstatymais ribojamas smulkiųjų ūkių skaldymas; 3) nustatomas vieno asmens bei vienos šeimos valdomo žemės ploto maksimumas; 4) šalies ekonominiai reikalai tvarkomi taip, kad jie atitiktų daugumos valią; 5) laisvos rinkos ūkinei sistemai tinkamiausia yra demokratija, nes joje visos socialinio ekonominio gyvenimo ir teisinių normų atmainos, net ir radikaliausios, gali būti įgyvendinamos evoliucijos keliu; 6) vienintelis teisingas ir tikras kelias žmonių būviui pagerinti – tai darbo produktyvumo didinimas; 7) kooperacija yra tiek remtina ir palaikoma, jei ji pagerina dirbančiųjų medžiaginį būvį ne blogiau kaip kiekvienas savarankiškai veikiantis verslininkas ir ūkininkas. Gamybos efektyvumas ir socialinis teisingumas – tai A. Rimkos socialinės ekonominės politikos credo.

Raktažodžiai: agrarinis klausimas, ideologijų tipai, ūkininkavimo nuostatos, žemės ūkio reforma

IVADAS

Agrarinis klausimas – svarbi Lietuvos XX a. pirmosios pusės ekonominės publicistikos svarstymų tema. Net tokie sudėtingi ūkio klausimai, kaip kapitalo ir darbo santykiai, socialinės problemos, buvo nagrinėjami aptariant agrarinius klausimus. Didžiajame Vilniaus Seime (1905 m. gruodyje) daugiausia laiko paskirta agrarinių klausimų svarstymui. Gyvų diskusijų eigoje išryškėjo trys žemės klausimo sprendimo būdai Lietuvoje [4].

Pirmoji kryptis – visa žemė turi būti nacionalizuota ir išdalyta tiems, kas ją dirba ir iki ją dirbs. Kaip pa-

matysime vėliau, tai dėl liaudinio (eserinio) socializmo įtakos susiformavęs požiūris. Antroji kryptis – visą žemę reikia išdalyti valstiečių privačion nuosavybėn, kiekvienai šeimai duodant tokį sklypą, kokį ji be samdinių gali apdirbti. Tai – pragmatinis požiūris. Pagal jį ekonominiai reikalai niekuomet negali būti tvarkomi kurios nors dogmos ar šiaip autoriteto vardan, nes gyvenimas vietoj nestovi ir nuolatos naujos sąlygos susidaro ir naujus reikalavimus kelia. Vėliau teoriškai tą požiūrį plėtojo ir jį grindė A. Rimka. Pagal jį valstybės valdžia atsirandančius naujus gyvenimo reikalavimus ir ūkinius iššūkius gali geriausiai įvertinti ir geriausiai tvarkyti, jei

ji objektyviai stebi ir vertina gyvenimą [7]. Tai agrarinio klausimo sprendimo būdas demokrato požiūriu.

Trečioji kryptis – valstiečiams reikia tik sudaryti finansines ekonomines sąlygas žemę nusipirkti ir žemės klausimas Lietuvoje bus išspręstas. Tai – liberalinio ūkininkavimo ideologinė nuostata. Ją Lietuvoje vėliau atkakliai gynė ir plėtojo tautininkai.

1906 m. spaudoje trys žymūs mūsų visuomenės atstovai – Vincas Mickevičius-Kapsukas, Antanas Smetona ir Kazys Grinius – siūlė Lietuvoje žemės klausimą spręsti gana skirtingai. Vincas Mickevičius-Kapsukas, tuomet dar socialdemokratas, siūlė žemės klausimą spręsti vadovaujantis ortodoksinio marksizmo nuostatomis, vadovaujantis K. Markso ir K. Kautskio mokymu. Kapsuko nuomone, reikia konfiskuoti žemę, o ką toliau su ja daryti, atrodo, jam tuo metu pačiam nebuvo labai aišku. Tiesa, kaip socialdemokratui, tas klausimas ir nelabai rūpėjo. To meto ortodoksinių socialdemokratų nuomone, valstietija yra išnykstanti klasė, o socializme žemė vienu ar kitu būdu bus dirbama bendrai. Tik vėliau XX a. socialdemokratijoje paplito liberalesnis požiūris į būsimą socialistinę santvarką. E. Bernšteino, E. Davido ir jų šalininkų požiūriu socialistinėje santvarkoje irgi yra galimas savarankišku darbo ūkininkų egzistavimas su jų individualiu ūkininkavimu, jei tiktai žemės savininkai iš savo rankų gyvena ir darbininkų klasės neišnaudoja. Pas dešiniojos krypties socialdemokratų įsitvirtino E. Bernšteino nuostata. K. Marksas niekur nerašė, kad socialistinėje santvarkoje savarankiškas individualinis ūkininkavimas ar verslas būtų negalimas; socializme negalimas tik svetimo darbo išnaudojimas – eksploatacija. Ši nuostata buvo nesvetima A. Rimkai antrame, iš dalies ir trečiame praėjusio amžiaus dešimtmėčiuose.

Būsimo Lietuvos prezidento A. Smetonos požiūriu, jokių žemės konfiskavimų negali būti. Sutvarkius veikiančius agrarinius įstatymus Lietuvoje, Smetonos nuomone, žemės klausimas būtų gerai ir greitai išspręstas. Tai liberalinė ūkio santvarkos nuostata. Ja vadovavosi viltininkai (1907–1912 m.), „Vairo“ žurnalo bendradarbiai (1912–1915), vėliau ją buvo paremta tautininkų partijos agrarinė reforma. 1919–1921 m. panašią nuostatą gynė Lietuvos žemdirbių sąjunga: žemė visiems, kas ją dirba ir nori ją dirbti [4: 324–333]. Istoriskai vertinant tokius agrarinio klausimo sprendimo Lietuvoje būdus, pažymėtina, kad po Pirmojo pasaulinio karo socialinės Lietuvos gyvenimo sąlygos buvo nepalankios, tiesiog neįmanomos ramiam, evoliuciniam žemės klausimo sprendimui. A. Rimka bene pirmas tą geriausiai pajautė ir pagrindė svarbiais statistikos skaičiavimais ir įrodinėjimais [8–11]. Jo žodžiai, kad „ekonominiai reikalai niekuomet negali būti tvarkomi kurios nors dogmos ir šiaip kokio nors autoriteto vardan“, buvo pasakyti labai laiku, kovojant dėl nepriklausomos Lietuvos. Tuo metu iškilus naujiems reikalavimams reikėjo radikalesnio agrarinio klausimo sprendimo būdo negu rekomendavo dešiniojos Lietuvos partijos.

Demokratų ir įvairių nuo jų į kairę pakrypusių partinių grupių mintis geriausiai išreiškė K. Grinius savo

knygelėje „Teisingas žemės valdymas Lietuvoje“. Pagal jį, žemė turi priklausyti tiems, kas ją dirba ir kol ją dirbs. Entuziastingai tą siūlymą palaikė 1906 m. įsikūrusi Valstiečių sąjunga, kurios įkūrėjai buvo J. Gabrys-Paršaitis, P. Ruseckas, D. Alseika, P. Klimaitis, E. Galvanauskas, vėliau Lietuvos politiniame visuomeniniame gyvenime suvaidinę pakankamai ženklų vaidmenį.

Visus juos tuo metu veikė Rusijoje populiarūs narodnikų-eserų žemės klausimo sprendimo programa: žemės privatinės nuosavybės panaikinimas, darbo normos įvedimas ir kt. panašios nuostatos.

Rusijoje liaudinio socializmo idėjos susiformavo jau XIX a., kai Vakarų šalyse dar viešpatavo grynasis ortodoksinis marksizmas, kurio ideologijos svarbiu principu buvo gamybos priemonių koncentracija ir kapitalo akumuliacija su neišvengiama gyventojų proletarizacija. Tačiau šitas propaguojamas ūkinės raidos kelias buvo nepatrauklus Rusijos radikalams. Jie negalėjo ir nenorėjo sutikti, kad Rusija pirma turi pereiti kapitalizmo stadiją Vakarų Europos kraštų pavyzdžiu ir tik paskui jau per klasių kovą ir socialinę revoliuciją eiti į socializmą. Reikia sutikti su A. Rimkos nuomone, kad „ypač jiems sunku buvo sutikti su mintimi, kad Rusijos ūkininkai, kurie savo mir institucijoj jau turėjo socialistinės santvarkos prototipą, būtų dar reikalingi kapitalizmo su prievartine nuosavybe, o po to proletarizacijos metai, kad pasirodė socializmui“ [12: 18].

Veikiami Rusijos liaudinio socializmo atstovų Vakarų Europos socialdemokratų sutiko į savo ideologiją įrašyti reikalavimą, kad atskirų šalių socialdemokratijos savo partijos programą nustato „sulig vietos sąlygų ir aplinkybių reikalavimais“ ir į marksistinio socializmo klasių kovos teoriją įnešė esminę pataisą: šalia proletariato, lygiaverčiais kapitalizmo priešinkais buvo pripažinti ir darbo ūkininkai. Reikia pabrėžti, kad toks klasikinis marksistinio socializmo teorijos papildymas, naujas klasių kovos interpretavimas rado platų pritarimą Lietuvoje XX a. antrame dešimtmetyje ir turėjo sekėjų iki 1940-ųjų metų. Tai įvairios eserinio pobūdžio socialistinės srovės [12: 159–168]. Su jomis tiesiogiai ar netiesiogiai žodžiu ir plunksna visada kovojo A. Rimka.

A. RIMKA – ŽEMĖS REFORMOS ARCHITEKTAS LIETUVOJE

Po 1905–1907 m. revoliucijos Lietuvos politinis visuomeninis gyvenimas buvo gana intensyvus. Kūrėsi naujos partijos, Lietuvos atstovai agrarinių klausimų svarstymui plačiai naudojo Rusijos dūmos tribūną, spaudoje daugėjo pasiūlymų kaip spręsti žemės klausimą. Bet tai buvo dažniausiai abstrakčios, mažai realios, nepagrįstos, atitrūkusios nuo Lietuvos kaimo konkrečių realijų, deklaracijos. Ir tuo metu 1914 m. „Varpe“ Ramulio slapyvardžiu pasirodė A. Rimkos straipsnis „Prie žemės klausimo“ [7]. Tai buvo reikšmingas poslinkis Lietuvos agrarinio klausimo nagrinėjimo raidoje. Jaunas autorius rašė: „ekonominis gyvenimas su savo visomis tradicijomis ir esamąja tvarka (struktūra) vienu plunksnos pabrauki-

mu arba agitacijine kalba antsyk nepakeičiamas, todėl politinė partija, kuri nori naujos tvarkos ir dėl jos kovoja, su savo programa turi ne padebesiais klajoti, o rentis realiu gyvenimu“. Pažymėtina, kad A. Rimka savo ekonominiuose siūlymuose ir sprendimuose visiškai vadovavosi šia nuostata. Iš faktų analizės jis kūrė programas, ūkinio reguliavimo doktrinas.

Jau pirmame straipsnyje A. Rimkos išdėstytos žemės klausimo sprendimo nuostatos buvo konkrečios, realios, visumoje sekančios iš Lietuvos ūkinio gyvenimo realijų. Straipsnyje pagrindiniai teiginiai buvo tokie: 1) žemės valdymo pagrindai – privati nuosavybė – neliečiama; 2) įstatymu turi būti nustatyta, kiek daugiausia žemės vienas asmuo gali valdyti; 3) žemės perviršis – išperkamas arba paimamas veltui, jei to reikalauja visuomenės gerovė; 4) sudaromas valstybinis žemės fondas, kurio žemė panaudojama pavyzdiniams ūkiams steigti ir aprūpinti mažžemius ir bežemius žeme; 5) žemė turi būti už tam tikrą mokesť perleidžiama visiškai nuosavybei, išnuomojama su teise ją išpirkti pasibaigus nuomos laikui, vienu ar kitu būdu išnuomojama.

Prieš detaliau nagrinėjant A. Rimkos pažiūras ekonominės politikos bendrai ir agrarinėmis problemomis konkrečiai, pravartu panagrinėti pagrindines socialines ekonomines srovės metodologijos požiūriu, panagrinėti jas, kiek jos vienu ar kitu principu grindžiamos. Toksai nagrinėjimas parodo, kokios srovės griežtai priešingos ir ekonominėje politikoje nesuderinamos, o kurios giminingos. Kriterijumi čia gali būti pagrindinis nusistatymas žmogaus, kaip individo, ir žmonių visuomenės, kaip kolektyvo, atžvilgiu. Tuo požiūriu vienos ideologinės srovės socialinę ekonominę santvarką nori pagrįsti socialiniu principu, o kitos – individualizmu. Jau nagrinėtame pirmame straipsnyje ryškėja A. Rimkos polinkis į individualizmą. Tai buvo ryškus posūkis Lietuvos demokratinėje srovėje į individualizmu paremtą liberališkai demokratinę santvarką. Jau pirmuosiuose darbuose A. Rimka nuo Rytams būdingo liaudinio socializmo (žemės nuoma ir pan.) kryo į privatine nuosavybe paremtą ūkininkavimą. Tas posūkis dar labiau išryškėjo A. Rimkai 1914–1917 m. pabuvojus JAV.

1917 m. pavasarį grįžęs iš JAV į Rusiją, parašė knygėlę „Dėl žemės klausimo Lietuvoje“, kuri 1918 m. pradžioje buvo išleista Voroneže. Lietuvių kalba tai buvo svarus sintetinis darbas, nagrinėjantis kaip reikėtų spręsti agrarinį klausimą Lietuvoje, siaučiant revoliucijos viesului. Pirma jo darbo tezė buvo tokia: „Lietuvos žmonių darbo, pelno ir gyvenimo šaltinis bus žemės ūkyje ir tose pramonės šakose, kurios su žemės ūkiu ankštai surištos“ [8: 5]. Ši tezė vėliau tapo nepriklausomos Lietuvos kertiniu ekonominės politikos postulatu.

Minėtame darbe A. Rimka aiškiai konstatavo, kad Lietuvai netinka Rusijoje taip populiarūs ir kai kurių Lietuvos politikų tuo metu (1917–1920 m.) labai reklamuota eserinio pobūdžio žemės reforma su darbo normomis, žemės socializacija ir nacionalizavimu, ūkiuose samdomojo darbo apribojimu, žemės kolektyvinio dirbimo idėja ir kitais panašaus turinio teiginiais. Jis tiesiog

rašė: „visos siūlomos žemės dalykų reformos, kaip antai: socializacija, nacionalizacija, municipalizacija ir kt. tik tiek mūsų domę privalo tekreipti ar pas mus paramos rasti, kiek jos šiandien gali žmonių gyvenimą pagerinti, neužkirsdamos kelio tolimesniam ekonominio gyvenimo plėtojimui“ [8: 42]. A. Rimkos nuomone, žemės reforma Lietuvoje būtina, nes šalyje yra daug bežemių ir mažžemių, kurie neturi iš ko pragyventi, o, nesant išsiplėtojusios pramonės, verčiami masiškai emigruoti. Be to, dvarų žemė naudojama neintensyviai ir neproduktyviai. A. Rimka gynė modernaus demokratinio socializmo teiginį, kad „visuomenės gerovė turi stovėti aukščiau atskiro asmens gerovės ir, jeigu visuomenės ar valstybės yra reikalas atskirų asmenų valdomą žemę savo naudai paimti, tai ji turi turėti teisę tai padaryti“ [8: 46]. Spręsdamas konkrečios reformos klausimus, A. Rimka neabejoja, kad „išmokėjimo principas turėtų būti padėtas pamatan, nes be to jokia valdžia neįstengtų jokios reformos praveisti“ [8: 50]. Duoti žemę dovanai gali tik tokie žemės ūkio „reformatoriai“, kurie „arba nežino ką kalba, arba tyčia neteisybę skelbia“ [8: 21]. A. Rimka buvo už tai, kad pats savininkas turi dirbti žemės ūkio darbus, o 60–100 dešimtinų ūkis yra racionaliausias, nes „yra dar darbo ūkis, t. y. toksai, kur savininkas patsai turi dirbti, jeigu nori gyventi“ ir jau gali būti pažangus [8: 48].

A. Rimka pasiūlė labiau išplėtotą Lietuvos žemės ūkio reformos koncepciją. Tos reformos sudėtine dalimi turėjo būti ne tik žemės dalijimas bežemiams ir mažžemiams, bet ir: a) agropromoninių žinių skleidimas; b) kaimų skirstymas į vienkiemius; c) atsisakymas papročio skaldyti žemę tarp palikuonių; d) kiti panašūs dalykai. A. Rimkos nuomone, dvarai neturėtų būti visiškai panaikinti. Jiems reikėtų palikti tiek žemės, kad be samdomųjų darbininkų ir pats savininkas privalėtų dirbti. A. Rimkos skaičiavimais, dvarams paliekamos žemės plotas neturėtų būti didesnis kaip 80–100 dešimtinų. Už paimamą žemę dvarininkams reikėtų užmokėti, bet ne jų pačių, o valstybės nustatytą kainą.

Taip siaučiant Rusijos plotuose revoliucijos vėjams, buvo kuriamas Lietuvos žemės reformos projektas. Jau to meto rasti minčių, kurios vėliau užsienio šalyse išsivystė į darnią šeimos ūkio teoriją. A. Rimkos nuomone, vidutinio stambumo ūkis – 20–100 ha [8: 23]. Ūkiai iki 20 ha – tai smulkūs prasimaitinimo arba darbo normos ūkiai.

Vertinant tuos teiginius, reikia prisiminti, kad jie buvo pasakyti naujos agrarinės epochos pradžioje, kai kaimo žmogus pradėjo suprasti, kad žemės ūkio darbus galima palengvinti, ir pradėjo atsirasti galimybės tai padaryti. XX amžius į kaimą atėjo su arklių traukiama technika, kooperacija, agrochemija, įrengimais, įgalinisiais mechanizuoti sunkiausius darbus, – kūlimą, linų mynimą, akselio pjovimą. Pjaunamųjų, kertamųjų ir grėbiamųjų mašinų atsiradimas apėmė visų laukininkystės darbų mechanizavimo ciklą. Iki Antrojo pasaulinio karo arklių traukiama technika įgalino vieną ūkininką su savo šeima apdirbti 15–20 ha žemės. Turintiems jos daugiau

teko remtis samdomu darbu. Dabar toks ūkininkavimo būdas – jau praeitis. Jis nebuvo produktyvus ir vystytis galėjo tik didelio darbo jėgos pertekliaus sąlygomis. Pažangios technologijos, agrotechnika, agrochemija, verslininkystė – smulkiems ūkiams sunkiai prieinami dalykai. Sprendžiant šių dienų Lietuvos žemės ūkio problemas, būtina atsižvelgti į tą mokslinę pažangą, kuri įvyko pasaulyje po Antrojo pasaulinio karo.

Sprendžiamas radikalius žemės ūkio pertvarkymo klausimus, A. Rimka nebuvo dogmatikas, siauras radikaliuos valstietijos interesų gynėjas. Jam buvo svarbu taip atlikti žemės reformą, kad ji nesumažintų ūkių produktyvumo. Visų racionalių ekonominių reformų pobūdį „Varpo“ žurnale jis taip apibūdino: „jei pasirodytų, kad stambūs dvarų ūkis yra našesnis ir naudingesnis, negu smulkusis ar vidutinis žemės ūkis, tai reiktų pagalvoti apie kitokius žemės ir sodžiaus darbininkų klausimo sprendimo būdus – ne apie dvarų skirstymą“ [9: 4]. Kitaip nei kiti to meto socialinių reformų autoriai, A. Rimka žemės klausimą sprendė labai atsargiai, detalai nagrinėjo ir vertino visus žemės reformos projektus, siūlomus reformų sprendimo būdus. Darydamas išvadas, jis rėmėsi faktais, užsienio ūkininkavimo patirtimi, gyvenimo praktikos patvirtintais teiginiais.

Statistiniai analitiniai skaičiavimai ir tarptautiniai lyginimai jam leido padaryti išvadą: „negalima visų ūkių ligi 10–20 ha ar 40 ha susmulkinti, o dvarams visai mažai žemės palikti“ [8: 4]. Jis nebuvo aklas smulkaus valstiečių ūkio gynėjas, nes „stambiųjų ūkių smulkimas turi vykti iki tam tikros ribos, kurią peržengti be skriaudos visuomenės ūkiui negalima ... Ūkio negalima per daug smulkinti, nenorint naujus žemininkus vargo ar skurdo žmonėmis daryti“ [11: 71].

Ir šiandien labai aktuali ši A. Rimkos mintis: „be mokslo žinių ilgiau mes apsieiti negalėsime, jeigu nenorėsime visų kitų kraštų užpakalyje palikti ... Reikalinga, kad kiekvienoj apylinkėj būtų po vieną antrą žemininką, kurie ... galėtų sekti visas ūkio mokslo ir technikos naujienas ir būtų visai apylinkei pavyzdžiu bei sudarytų tam tikrus sodžiaus kultūros židinius“ [11: 71]. Mano nuomone, į šią idėją reiktų atsižvelgti ir dabar, pertvarkant Lietuvos kaimą poindustrinės visuomenės pagrindais.

Sprendžiant gamybos produktyvumo ir pelningumo klausimus, A. Rimka buvo ekonomistas, statistikas, o ne ideologas, realybės jausmą praradęs politikas. Ką nors teigiant, jis visada leido kalbėti faktams, skaičiams. Buvo labai atsargus platiems apibendrinimams, nepagrįstoms išvadoms, nes jis puikiai suprato, „jei paėmus dvarų žemes ir atidavus jas bežemiams bei mažžemiams valstiečiams ir tie žemės plotai atneštų mažiau naudos negu ligi šiol, tai tokia žemės reforma dalykų padėties nepagerintų“ [10: 4]. Tokios reformos nereikia, viską lemia ūkio pelningumas, jo naudingumas visuomenės ūkio atžvilgiu.

1918–1920 metai buvo lemtingi Lietuvai istoriniu požiūriu. Vyko aršios kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Net daug demokratų, tradiciškai ir organizaciškai

susietų su varpininkų ideologija, nukrypo prie Rusijos įvairaus tipo socialistinių partijų ir atsisakė nuo kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. A. Rimka tvirtai gynė nepriklausomos Lietuvos idėją. Jis savo buvusiems kolegoms, paklydusiems Rusijos revoliucijos vingiuose, primindavo, kad, be klasių kovos, dar yra tautiniai, valstybiniai reikalai. Lietuvai reikia kitokio negu Rusijoje žemės klausimo sprendimo būdo. Jo nuomone, „ekonominiu žvilgsniu labai svarbu, kad vietos žmonių visi reikalai būtų tvarkomi jų pačių, o ne svetimos tautos ar kito krašto atėjūnų. O kad tas būtų prideramai atliekama – reikalinga, idant krašto žmonės arba tauta turėtų pilną teisę į laisvę visais savo reikalais rūpintis bei juos tvarkyti [8: 39].

Dėl tuo metu plitusių pasaulinės socialistinės revoliucijos idėjų, socialistinės santvarkos sukūrimo A. Rimka pasakė šiuos įsimintinus žodžius: „socialistinė tvarka gali išsilaikyti tik tuomet, jeigu žmonių gyvenimą pagerins. Bet žmonių gyvenimą tikrai pagerinti gali tik žmonių darbo produktyvumo pakėlimas. Tam pasiekti reikalinga: didesnė darbo žmonių bei organizatorių inteligencija ir individualios iniciatyvos nuolatinis skatinimas ... Visa šita galima lengviausia ir geriausia atlikti laikantis prie atskirų kraštų bei tautų gyvenimo sąlygų, jų papročių ..., kas pilnai galima atsiekti bei geriausia išnaudoti tik gyvenant joms savistoviu gyvenimu ir esant laisvoms, ir nepriklausomoms“ [8: 30]. Ir tuo metu A. Rimkai socializmas buvo tik tolimas idealas, kurį galima įgyvendinti per ilgą, sistemingą darbą; demokratiškas idealų plėtojimas; kovojant už tautos laisvę ir nepriklausomybę; įgyvendinimą tokių socialinių reformų, kurios žmonių gyvenimą, jų psichologiją artintų prie to idealo. Dvasios kultūros kėlimas, asmens intelekto tobulinimas, ne tik teorijos žiniomis, bet ir ypač technika, gyvenimo patirtimi, A. Rimkos nuomone, yra kiekvienos tautos kelias į klestėjimą.

A. RIMKA – LIBERALIOSIOS DEMOKRATIJOS IDEOLOGAS

A. Rimka visuomet buvo gilus demokratas, V. Kudirkos idealų tęsėjas. Jis mėgo kartoti V. Kudirkos žodžius: „demokratijos ideologija reikalauja, kad kiek galint geriau ir žmogiškiau gyventų „[...] purvini artojai ir mėšlavežiai“, „[...] suodini kalviai ir fabričių darbininkai“ [16: 49].

Panagrinėkime išsamiau A. Rimkos demokratinės nuostatos ir teorijas, kai Europą buvo užvaldžiusios autoritarizmo, korporatyvizmo teorijos, o parlamentinė krizė buvo palietusi didžiąją Europos kontinento dalį. Trumpai pažvelkime į tarpukario laikų Europą.

1918–1920 metais įstatymus leidžiantieji susirinkimai buvo paleisti ir nustojo veikti dviejose Europos valstybėse, tuo tarpu trečiame dešimtmetyje – šešiose, ketvirtame – net devyniose valstybėse [3: 135]. Be tradicinių autoritarizmo šalininkų, pasireiškė „organinis etatizmas“ ne tiek ginantis tradicinę tvarką, kiek sąmoningai atgailvinantis socialinius principus kaip būdą priešintis libera-

lų individualizmui. Pasaulyje ir Lietuvoje pasireiškė ideologinis ilgesys įsivaizduojamos viduramžių visuomenės tvarkos, kur kiekviena socialinė grupė ar luomas turėjo vykdyti nustatytą vaidmenį organinėje visuomenėje. Taip atsirado korporatyvizmas, kuris turėjo pakeisti liberaliąją demokratiją ir atstovauti ekonominiams bei profesiniams grupių interesams.

Korporacinė valstybės doktrina geriausiai buvo realizuota katalikiškose šalyse – Oliveiros Salazaro Portugalijoje (1927–1974 m.), Austrijoje (1934–1938 m.), Vengrijoje. Po didžiosios depresijos ir jos metu labai propaguotas korporatyvizmas [3: 19; 1: 17–29] Lietuvoje po 1926 m. perversmo spaudoje valdančiųjų sluoksnių buvo kritikuojamas kaip „nereali iš oro pagauta demokratinė santvarkos forma“ [13: 599]. Demokratas A. Rimka nuolatos ir išsamiai diskutavo su korporatyvizmo doktrinos šalininkais ir propaguotojais, demokratijos kritikais. Pasekime mūsų nagrinėjamo autoriaus politinių ekonominių minčių raidą tarpukario Lietuvoje.

Jau XX a. antrame dešimtmetyje A. Rimka nuo liaudinio socializmo minčių, dar aptinkamų jo straipsniuose, pasuko prie vakarietiško demokratinio socializmo idėjų. Vėliau jis pakrypo prie modernaus liberalizmo versmių. A. Rimkos posūkis modernaus liberalizmo kryptimi aiškiai pastebimas jo demokratijos teorijoje, kuriai būdinga [16]:

- 1) individualizmo ir kolektyvizmo principų išryškėjimas ir jų atskyrimas;
- 2) pilietinei visuomenei atsakingas individualybės ugdymas;
- 3) principo, kad valstybė turi tarnauti asmenybei, o ne asmenybė valstybei, gynimas.

Apibūdinant praėjusio šimtmečio 3 ir 4 dešimtmečių A. Rimkos pažiūras politinio socialinio gyvenimo klausimais, galima konstatuoti, kad jam buvo būdingi šie principai:

- 1) Lietuvos ekonominiai reikalai tegali būti tvarkomi tik taip, kad atitiktų daugumos valią [16: 69]. Geistina santvarka turi vadovautis individualistiniu principu su išplėtotu socialinių įstatymų leidimu, klestinčia demokratija, pagarba ne vien privatinei nuosavybei, bet ir kitoms žmogaus teisėms. Šią socialinę santvarką A. Rimka vadino „moderniuoju liberalizmu“ priešpastatydamas jį „pirmykščiam liberalizmui“, pripažįstančiam tik ekonominį principą ir materialinį interesą“ [12: 16].

- 2) Demokratija – tai žmonių valdžia žmonėms. Su demokratijos ideologija nesuderinama politinė bei pilietinė nelaisvė, vykdoma bet kurios rūšies specialistų arba vadinamojo elito. Demokratinėje sistemoje visos socialinio ekonominio gyvenimo ir teisinių normų keitimas, net ir radikaliausias, gali vykti evoliucijos keliu.

- 3) Keičiant socialinę santvarką, būtina vadovautis nuostata, kad po reformos gautasis socialinis produktas nebūtų mažesnis negu buvo iki reformos, darbo žmonių daugumos gyvenimo sąlygos nei ateities perspektyvos nepablogėtų [12: 51–55].

A. Rimkos nuomone, kiekviena reforma turi prisidėti prie šalies ekonominio gyvenimo pakėlimo ir žmonių

gerovės didinimo. Šalies ekonominiai reikalai turi būti tvarkomi taip, kad būtų atvertas kelias gamybos efektyvumui didinti ir socialiniam teisingumui įsigalėti.

Igyvendinant šiuos reikalavimus, būtina ekonominius socialinius reikalus tvarkyti taip, kad nebūtų pažeista privatinės nuosavybės teisė. Bet tai nereiškia, ne kartą pabrėžė A. Rimka, kad viską turi tvarkyti privatūs verslininkai, o valstybė ir savivaldybė neturi turėti teisės kištis į ūkinį gyvenimą. „Atvirkščiai, – rašė A. Rimka, – ten, kur valstybė, savivaldybės ar kurie kiti viešosios teisės organai sugeba ir išgali kuriuos nors ekonominius reikalus gyventojų daugumos bei visuomenės naudai tvarkyti sėkmingiau kai privatiniai verslininkai, – valstybė privalo tą tvarkymą į savo rankas imti“ [16: 71].

Vadovaujantis tuo pačiu principu valstybei reikia tvarkyti santykius su kooperacija. Kooperatyvai tiek yra remtini ir palaikytini, kiek jų pagalba galima pagerinti šalies gyventojų medžiaginį būvį. „Jei jie, – pastebi A. Rimka, – šį uždavinį atlieka ne blogiau [...] kaip kiekvienas savarankiškai veikiantis ūkininkas ar verslininkas [...], tiek jie demokratų yra remtini ir palaikomi“ [16: 61].

A. Rimka gynė parlamentinę demokratinę santvarką, kurioje ekonominė politika būtų grindžiama ne senuoju, klasikiniu, bet moderniuoju (socialiniu) liberalizmu. Su demokratijos ideologija galima suderinti įvairias socialines ekonomines santvarkas, kurios tikrai nesivadovauja dogmatinėmis nuostatomis, nes „ekonominiai reikalai niekuomet negali būti tvarkomi kurios nors dogmos ar šiaip kokio autoriteto vardu, nes gyvenimas vietoj nestovi ir nuolatos naujos sąlygos ir naujus reikalavimus stato“ [16: 71].

A. Rimkos nuomone, tokius reikalavimus geriausiai galima įgyvendinti, jei valstybės valdžia yra gyventojų daugumos valia pastatyta, t. y. suformuota vadovaujantis demokratijos principais, o vyriausybės vedama socialinė ekonominė politika pagrįsta modernaus liberalizmo nuostatomis.

Įvairiais požiūriais A. Rimka nagrinėjo socialinę ekonominę liberalizmo doktriną. Istorinėje perspektyvoje A. Rimka liberalizmo vedamą ir proteguojamą politiką apibūdino kaip mokslinės techninės pažangos rezultatą. Jo nuomone, liberalizmo socialinė ekonominė ideologija tiesiogiai yra susijusi su XVIII–XIX a. mokslo ir technikos išradimais, kurie gyvenime plačiau tegalėjo būti pritaikomi tik esant tokioms sąlygoms, kai kiekvienam asmeniui garantuojama teisė ir laisvė pasirinkti verslą ir darbą, laisva valia daryti sutartis ir, svarbiausia, turėti privatinę nuosavybę [13]. A. Rimka išskiria šiuos liberalizmo principus:

- 1) laisvai galvoti ir viešai savo mintis reikšti, t. y. pripažinti asmens, sąžinės ir žodžio laisvę;

- 2) už vienodus darbus vienodą atlyginimą gauti ir už vienodus nusikaltimus būti vienodai baudžiamam, t. y. visų lygybė prieš įstatymus;

- 3) pagal savo norus, polinkius ir sugebėjimus savarankiškai pasirinkti darbą ar verslą;

- 4) turėti teisę savo valia ir nuožiūra savo darbo sutartis sudaryti;

5) privatinės nuosavybės teisė, t. y. kas paveldėjimu ar darbu ką tai įsigija, turi teisę valdyti ir naudoti;

6) savo nuožiūra turi teisę pasirinkti gyvenamąją vietą [12: 60–61].

Šie reikalavimai buvo priešingi ne tik viduramžių korporatyvinei feodaliniai santvarkai, bet ir vadinamajai apšvietos laikų liberalizmo merkantilizmo politikai. Vadinamasis ekonominis liberalizmas buvo savojo laiko mokslo išradimų ir technikos pažangos išvada. Technikos ir mokslo išradimai pamažu darė revoliuciją ūkio ir socialiniame gyvenime, nuosekliai ir nuolatos buvo kuriama tai, ką vadiname kapitalistine santvarka. A. Rimka pažymi: „ne liberalizmas kaip idėja, o garo varoma mašina savo varomajai jėgai panaudoti reikalavo koncentruoti gamybą ir didelius kapitalus [...] Ne liberalizmas kaip idėja, o pakitusios gamybinės sąlygos, sąlygotos naujų mokslo ir technikos išradimų, išgriovė viduramžių amatininkų cechus ir savarankiškus amatininkus padarė paprastais fabričių darbininkais [12: 63–64].

Reikia sutikti su A. Rimkos įrodinėjimais, kad ne liberalizmo ideologija naujas gamybos formas išrado ir kapitalistinės santvarkos pagrindus tiesė, o naujos gamybos sąlygos formavo liberalizmo ideologiją. Tai aiškiai parodo Amerikos ūkinė raida. Anot A. Rimkos, „Amerikoje aukščiausio laipsnio pasiekė kapitalistinė santvarka ne dėl o, kad ten kas nors būtų liberalias idėjas propagavę ... Tai atsitiko todėl, kad individualinė laisvė ūkiniame gyvenime pasireikšti galėjo“ [12: 69]. Iš tikro Europos liberalizmo ideologai studijavo Amerikos religinio puritonizmo praktikuojamus gamybos bei socialinius ekonominius pavyzdžius, tą patirtį apibendrino ir taip formulavo savosios ideologijos dėsnius socialinei politinei santvarkai, ekonominio gyvenimo bei gamybos organizacijos praktikai. Pats A. Rimka formulavo tokias liberalistines nuostatas socialinei ekonominei politikai [12: 65–74]:

a) privatinė nuosavybė yra vienintelis dalykas, kuris žmogų-individą tos nuosavybės ribose daro savarankišku ir nepriklausomu;

b) kad privatinė nuosavybė tikrai būtų garantuota ir galėtų atlikti savo socialekonominę funkciją, t. y. turėtų sąlygas, priimant ūkinius sprendimus, vadovautis principu, – mažiausiomis pastangomis padarytų daugiausiai naudos, reikalingos teisinės normos, užtikrinančios laisvą konkurenciją, laisvus prekių mainus, sutarčių laisvę.

Vadinasi, liberalinė demokratine santvarka turi būti pagrįsta individualizmu. Tik teisinė santvarka užtikrina normalų ūkio funkcionavimą, leidžia iš anksto žinoti, kas ir kiek yra laisvoje asmens-individo arba verslininko dispozicijoje ir kur, ką ir kiek teisinės normos apibrėžia arba neleidžia. Tokios mintys A. Rimkos buvo dėstomos ne viename jo darbe.

A. Rimka buvo visiškai teisus teigdamas, kad svarbiausi liberalinės ideologijos teiginiai, kaip privatinės nuosavybės institutas, darbo pasidalijimo ūkinė įtaka bei vaidmuo gamyboje, kainų susidarymo mechanizmas laisvame rinkos ūkyje, buvo ne liberalų ideologų išgalvoti dalykai. Anot A. Rimkos, liberalai konstatavo tikrai tai,

kas jau buvo stebima gyvenime, ir tą realybę jie formalizavo, aprašė, perkėlė į ekonominę teoriją ir politiką.

Teorinė mintis ir empiriniai skaičiavimai lydėjo visus A. Rimkos tyrinėjimus. Profesorius savo paskaitose ir straipsniuose pageidavo, kad ekonominėje politikoje būtų atsižvelgta ne tik į vadinamosios „grynosios“ ekonominės teorijos arba racionalistinės kalkuliacijos teiginius, bet ir į psichologinių, ideologinių veiksnių ir motyvų veikimą, žmonių pažiūras ir nuostatas tam tikru klausimu. A. Rimkos požiūriu, pirmasis ekonomisto uždavinys yra gerai pažinti ekonomikos teoriją, antrasis – socialinio ekonominio gyvenimo reiškinuose gerai orientuotis, kad būtų galima kritiškai vertinti kiekvieną ekonominės politikos priemonę, kuri gali vienaip ar kitaip veikti ekonominį gyvenimą. Visų praktinių mokslų kriterijumi turi būti ekonominių veiksmų vertinimas ūkiškojo principo požiūriu. Tačiau niekada negalima paneigti kultūrinių psichologinių veiksnių poveikio ūkinio gyvenimo rezultatams. Pagal A. Rimkos metodologinę nuostatą, klysta tie ekonomistai, kurie „tenkinasi žodiniiais, figūriniais arba simboliniais tik mintyje apibrėžiamais vaizdais ir logiškais konstrukcinio pobūdžio išvadomis, o ne konkretaus mokslinio metodo ar sistemišku stebėjimu parentais faktais“ [13: 47]. A. Rimka buvo ekonomistas, racionalistas ir empiristas, plunksna ir mintimis tarnavęs Lietuvai. Jis priklauso tai varpininkų grupei, kuriems demokratija – didžiausia vertybė. Demokratinės ideologijos ekonominių reikalų nuostata: individualių gamybos priemonių naudojimo pakeitimas kolektyviniu arba kolektyvinio naudojimo privatiniumi yra pagrįstas, jei gautasis socialinis produktas bus ne mažesnis už ankstesnįjį, o daugumos visuomenės narių gyvenimo sąlygos ir perspektyvos nepablogės.

IŠVADOS

1. A. Rimka jau pirmuosiuose agrarinės tematikos straipsniuose (1914–1918 m.) įrodinėjo, kad Lietuvai visiškai netiko kai kurių Lietuvos politikų itin propaguota liaudinio (eserinio) socializmo nuostata atitinkanti žemės reforma su darbo normomis, žemės socializacija ir nacionalizavimu, ūkiuose sandomojo darbo apribojimu, kolektyvinio žemės dirbimo idėja ir kitais panašaus turinio teiginiais.

2. A. Rimkos pasiūlyta žemės reforma apėmė ne tik žemės dalijimą bežemiams ir mažažemiams, bet ir agropromoninių žinių skleidimą, kaimų skirstymą į vienkienes, papročio skaldyti žemę tarp palikuonių atsiskaitymą, servitutinio pobūdžio klausimų išsprendimą.

3. Tarpukario Lietuvos ekonominės politikos vienu iš strategijos kūrėjų buvo A. Rimka. Jam priklauso tezė, kad Lietuvos žmonių darbe pelno ir gyvenimo šaltinis bus žemės ūkis ir tos pramonės šakos, kurios su žemės ūkiu glaudžiai susietos.

4. Atliekant ekonomines reformas, A. Rimka siūlė ne tiek krypti dėmesį į socialinių ekonominių ideologijų nuostatų principus, kiek į tai, kad siūloma reforma būtų racionali ekonominiu požiūriu, teiktų kuo didesni

socialinį produktą, užtikrintų didesnę socialinį teisingumą. Vieninteliai teisingas ir tikras kelias žmonių būviui pagerinti – gamybos veiksmų produktyvumo didinimas.

5. A. Rimka buvo demokratijos ideologas. Jo požiūriu, varpininkų ideologija – tai demokratijos ideologija. Pagal jį, nuo liaudies valios turi pareiti ne tik politinė, bet ir socialinė santvarka, nors demokratijos ideologija savaime dar neapibrėžia demokratinės santvarkos turinio ir formos. Socialinę ekonominę santvarką ar kurią jos sistemą demokratijos ideologija dar nepredestinuoja.

6. Dogmatizmas – didžiausias priešas racionaliai ekonominei politikai formuoti. Demokratinė ideologija suderinama su socialinėmis ekonominėmis santvarkomis, paremtomis tiek individualizmo, tiek kolektyvizmo principais. Abu šie principai yra geri, jei tik darbo žmonių gyvenimą padaro žmonišku ir nuolat jį gerina. Demokratijos ideologija reikalauja tik tokio ekonominių reikalų tvarkymo, kuris garantuotų vaisingą ir padorų darbo žmonių gyvenimą.

7. A. Rimka simpatizavo moderniajam liberalizmui, nes ši ideologinė kryptis atskiram asmeniui reikalauja minties ir ūkio veikimo laimės, teisės turėti privatinę nuosavybę ir sulig savo nuožiūra ja disponuoti, nežeidžiant kitų individų nei visuomenės interesų, kovoja už laisvą ir sąžiningą konkurenciją.

8. A. Rimka išvelgė demokratinio socializmo privatumus, jo galimą suartėjimą su moderniuoju liberalizmu. Jis simpatizavo tai socialistų grupei, kurie socialistinėje santvarkoje ūkininkams, amatininkams, verslininkams, menininkams, laisvųjų profesijų atstovams pripažino savarankišką, individualų ūkininkavimą, jei tik tai nebūtų kito darbo išnaudojimo. Pagal demokratinio socializmo atstovus, neleistina griauti kapitalistines gamybos formas bet kurioje ūkio šakoje anksčiau, negu būtų galima ją pakeisti geresne organizacijos forma.

9. A. Rimkos nuomone, privatinė nuosavybė yra viešintelis dalykas, kuris tos nuosavybės ribose žmogų-individą daro savarankišką ir individualiai nepriklausomą. Normalaus ūkio funkcionavimui reikalinga teisinė santvarka, nes būtina žinoti, kuriose aplinkybėse privatinę nuosavybę liečiančios teisės normos turi būti keičiamos.

Gauta 2006 10 02
Parengta 2007 01 03

Literatūra

1. Akademikas profesorius Albinas Rimka 1884–1944. 1996 m. kovo mėn. mokslinės konferencijos, skirtos gimimo 110-osioms metinėms, medžiaga. Vilnius, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1996.
2. Antano Smetonos korespondencija 1940–1944. Kaunas: VDU leidykla, 1999.
3. Hobsbawn E. Kraštutinių amžių. Trumpas XX amžius 1914–1991. Vilnius: Mintis, 2000.
4. Lukoševičius V. Liberalizmo raida Lietuvoje. XIX a. pab.–1940 m. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995. P. 149–225.
5. Martišius S. Albinas Rimka ir Lietuvos statistikos mokslas // Liaudies ūkis. 1989. Nr. 8.
6. Martišius S. Prof. Albinas Rimka – žurnalistas, politikas, mokslininkas // Lietuvos ūkis. 1991. Nr. 6.
7. Ramulis (A. Rimka). Prie žemės klausimo // Varpas. 1914. Nr. 3.
8. Rimka A. Dėl žemės klausimo Lietuvoje. Voronežas: Lietuvių spaustuvė, 1918. D. 1.
9. Rimka A. Žemės reforma Lietuvoje ir stambiojo (dvarų) žemės ūkio našumas bei pelningumas // Varpas. 1920. Nr. 1.
10. Rimka A. Stambusis ir smulkusis žemės ūkio nuosavybės ir bendrojo valdymo santykis. Priedas: žemės reformos komisijos statistikos žinios 1919 metų. Kaunas, 1920.
11. Rimka A. Gamyba ir pelnas įvairaus didumo žemės ūkyje. Klaipėda, 1922.
12. Rimka A. Socializmo pagrindą sudaro. Rankraštis. Lietuvos MA biblioteka, 1933. F-276-346.
13. Rimka A. Ekonominė politika ir pagrindinės santvarkos sistemos. Rankraštis. Lietuvos MA biblioteka, 1934. F-276-296.
14. Rimka A. Moderniškosios sociaekonominės ideologinės srovės. Rankraštis. Lietuvos MA biblioteka, F-276-307.
15. Rimka A. Teisinė valstybė ir teisinės santvarkos dėsniai. Rankraštis. Lietuvos MA biblioteka, F-276-356.
16. Rimka A. Varpininkų ideologija ir ekonominių Lietuvos reikalų tvarkymas. Varpininkų kelias. Studentų varpininkų penkiolikos metų sukakčiai paminėti jubiliejinis leidinys. Redagavo T. Zaleckas. Kaunas, 1939.
17. Rimka A. Ekonominė politika. Rankraštis. Lietuvos MA biblioteka, F-276-292.

Stanislovas Algimantas Martišius

ATTITUDES OF ALBINAS RIMKA TOWARDS ISSUES OF AGRARIAN ECONOMICS

Summary

Discourse on agrarian economics takes an important place in the history of Lithuanian socio-economic thought. Among the authors that researched social issues of agrarian economics Prof. Albinas Rimka (1880–1944), the well-known Lithuanian economist and academician, deserves a special mention. His scientific works paved a ground for the agrarian reform of the 1920s. A. Rimka defined the character of that reform, as well as projected its impacts on the whole economy of Lithuania and the subsequent economic development of the country.

A. Rimka was known for his democratic attitudes – the latter are clearly reflected in his assessments of the particular economic reforms and of relative merits and shortcomings of various economic systems in general. A. Rimka was a staunch defender of private property of land and other means of production, supporter of free market and liberal economic ideas. He was an exponent of family-based farming, advocating the limited (20 to 100 hectares) size of it as the best suited for farming in Lithuania. According to A. Rimka, cooperation in farming is only as much desirable as the increase of the national product provided by cooperation is higher than without it.

A. Rimka regarded socialist theories with reservation – he was critical towards theories of “active minority” propagated by Lavrov, and tended to support the ideas of “bridging” the existing gaps between the paradigms of democratic socialism and modern liberalism

Key words: agricultural policy, agrarian reform, economic system, type of farming

Станисловас Альгимантас Мартишюс

ПРИНЦИПЫ РЕШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ В ТРУДАХ АЛЬБИНАСА РИМКИ

Резюме

В истории социально-экономической мысли Литвы существенное место занимают социальные вопросы аграрной экономики. Среди тех, кто изучал эти вопросы, выделяется известный литовский экономист, академик, профессор Альбинас Римка (1886–1944). Он в своих трудах дал научное обоснование и оценку начатой в Литве 1920–1922 гг. аграрной реформы.

Основываясь на идеалах демократии, он рассматривал все экономические реформы, преимущества и недостатки

различных экономических систем, решения различных правительств и политических партий в сфере аграрной политики. Он отстаивал принцип частной собственности на землю и средства производства, критиковал социализацию земли, пропагандировал либеральные взгляды при решении проблем.

Проф. А. Римка являлся сторонником семейных фермерских хозяйств. Он считал, что в современных ему условиях Литвы являются фермерские хозяйства площадью 20–100 га. В таких хозяйствах, по мнению ученого, должны работать непосредственный владелец земли и члены его семьи. Самой рациональной формой хозяйствования он считал свободную рыночную, и кооперацию поддерживать лишь тогда, когда в ее условиях производится больше национального продукта.

Он подвергал жесткой критике идеологию обобществления. Разного толка социалистические течения оценивал как сторонник демократии, критиковал взгляды российских большевиков и других сторонников „активного меньшинства“, призывал обогатить идею демократического социализма либерально-экономическим учением.

Ключевые слова: аграрный вопрос, реформа сельского хозяйства, социально-экономическая идеология, принципы хозяйствования